

Matilde Escuder, mestra llibertària i anarquista dels Ports: víctima per violència i repressió.

Manel Martí Puig¹

Paraules Clau: Matilde Escuder, Història Educació, Anarquisme, Vilafranca, els Ports.

Matilde Escuder Vicente va nèixer un 12 de gener de 1913 a les 12 de la nit en Vilafranca (els Ports), i va morir el 8 de maig de 2006 en Thil (França). Els seus 93 anys de vida, malgrat pensar que va ser una persona més que va viure una època

¹ Universitat Jaume I.

convulsa en l'estat espanyol, podem afirmar que mostren a una dona mereixedora, almenys, de què la seua història de vida siga coneguda.

Era filla d'un republicà socialista i ateu radical i una dona molt catòlica. Açò va determinar la forma en la qual ella donarà els seus primers passets i marcarà després tota la seua vida, ja que reconeixia que “son pare li donava molta llibertat, i va ser per eixe amor a la llibertat pel qual va lluitar des de jove”.²

Vilafranca en aquells moments tenia un poc d'indústria, però eren els tractants d'animals els quals movien en part l'economia local, ja que les tropes que participaven en la Primera Guerra Mundial demandaven carn. Les “rècues” baixaven fins a Alcalà de Xivert, on eren embarcades en tren cap a França. Aquests visionaris van fer molts diners, i a hores d'ara podem vore les seues inversions en indústries com la de Celestino Aznar.

Amadeo Escuder Monfort, electricista de professió, i de sobrenom “Molina”, era exemple de compromís i seny. En el primer cas, va esdevenir alcalde de la localitat l'any 1938, poc abans de l'entrada de les tropes franquistes en Vilafranca davant la renúncia dels cinc companys que el precedien en la llista del Partit Socialista Obrer Espanyol. I en el segon cas, va evitar que destruïren les fàbriques davant l'eminent entrada dels nacionals, així es pot vore en Rodríguez (2011).

² Entrevista realitzada per Pilar Molina Beneyto a Thil (Toulouse, França) el 13-05-2003.

La mort de sa mare, va marcar un abans i un després en la vida de Matilde, ja que va abandonar el catolicisme i es va afiliar a la CNT, sindicat en el qual estava son pare. Els estudis de magisteri els va pagar l'àvia materna amb la venda d'unes propietats que tenia en Cantavieja, davant la insistència de la seua mestra Violante sobre com d'intel·ligent era Matilde. Va ser ella la que la va preparar per a l'examen d'ingrés a l'Escola Normal de Castelló, on va començar els seus estudis però els va acabar en València, ja que va patir assetjament per part de l'amo de la tenda on treballava per a pagar-se els estudis, i el curs 1933-1934 va obtindre el títol de “maestra de primera enseñanza”.

El 16 de gener de 1935 dirigia una instància al cap de la secció administrativa de Castelló demanant una vacant com a mestra interina en les províncies de Lleida, Palma de Mallorca, Terol i València. Mentre li eixia feina de mestra va estar treballant de bordadora, va conèixer a Enrique Ferrero, el pare de la seua filla Etna, i també va estar venent llibres. Va marxar a les Balears, i va començar la seua etapa docent, sense deixar en cap moment el moviment polític, contactant amb un grup anarquista de les Illes. Aquesta etapa la va contar als 92 anys en una entrevista que li va fer Zeica Viñuales,³ on explicava que es va salvar de l'execució per la seua voluntat de millora en marxar a conèixer noves experiències educatives en Barcelona.

³ <http://periodicocenit.blospot.com.es/2006/06/cenit-n-983-matilde-escuder-vicente.html>.

És en la pràctica on Matilde pren consciència de la seua falta d'una formació pedagògica que motivara a l'alumnat. Reconeix que va estudiar pedagogs com Decroly, però això no li era suficient davant de 40 alumnes. Igual que ella, altres mestres de l'època com María Sánchez Arbós, qui va marxar a Madrid, són la mostra de les ganes de llibertat i de conèixer noves experiències educatives per part de les noves generacions de joves docents.

Eren moments en els quals el vitalisme estava de la mà del món educatiu i social, i com diu (Martí : 2018), Matilde es va adonar que «pels seus ideals polítics, mai podria ser una autèntica mestra de l'Estat», apostant així per les escoles racionalistes. Aquestes eren la mostra clara de l'anarcosindicalisme espanyol, seguint en part les idees de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, però anant una mica més enllà. Els seus dos trets definitoris eren l'ús de la raó, i com a conseqüència, l'absència d'ensenyament religiós. Incloïen també en els seus postulats l'amor per la llibertat, la defensa de la cultura humanista i la pràctica de la solidaritat.

Amb la voluntat ferma de millorar professionalment, Matilde va visitar diferents escoles, però la que en realitat la va captivar va ser l'escola del carrer Vallespir de Barcelona, que es deia Eliseo Reclus, i estava dirigida pels germans Carrasquer. Va estar oberta des de 1935 fins a juliol de 1936. Aquesta simbiosi amb el centre es devia al fet que ella coincidía amb el concepte que aquest tenia de l'educació. Considerava que calia motivar a l'alumnat perquè aprenguera, «creant les condicions per a que pugueren desenvolupar tot el seu potencial

humà mitjançant el diàleg permanent amb els companys que mantindria viva la curiositat per mitjà de la investigació i la cooperació» (Tiana : 1988).

La llibertat era el camí i l'objectiu, en primer lloc perquè la consideraven bàsica per desenvolupar la creativitat i la curiositat, i en segon lloc, perquè «per a ser lliures hi ha que practicar la llibertat» (Carrasquer : 1981). Era així com s'aconseguia l'autogestió, model pedagògic que possibilitava que els xiquets s'alliberaren de la pressió externa i aconseguiren un pensament lliure. A més a més, funcionaven amb assemblees i tenien una cooperativa que els deixava gestionar-se tan econòmicament com administrativament. El mestre estava en un segon pla, sent «l'assemblea l'òrgan de decisió en el que tots podien participar amb igualtat de condicions» (Puig i Boldu : 1977). Els deures els consideraven antipedagògics perquè generaven l'odi a l'estudi i a l'escola. L'escola tradicional aconseguia que els alumnes consideraren com a normal una estructura de dominació i submissió de la que discrepaven.

Pensaven que l'educació era la ferramenta que havia de possibilitar el canvi social. En eixe procés educatiu no era suficient la cooperació i la solidaritat, ja que «hi havia que motivar i estimular l'interés de l'alumnat amb la creació de les condicions suficients per a que estigueren a gust desenvolupant valors diferents dels de l'època, que es caracteritzava per l'egoisme. Apostaven per practicar el recolzament i evitar la discriminació en un clima de respecte» (Carrasquer : 1977). No hi havia llibres, la cooperació l'estimulaven mitjançant el joc, i

era l'alumnat qui triava el que anaven a treballar. Els germans Carrasquer, Félix i José, utilitzaven en la seua escola la tècnica de la impremta escolar de Freinet. Publicaven una revista titulada *Ferrer* en homenatge al fundador de l'Escola Moderna.

Matilde va visitar altres centres com l'escola Natura de Puig Elias, però cap d'elles la va deixar tan impressionada com l'escola Eliseo Reclus, on els Félix i José duïen a la pràctica la forma d'entendre i desenvolupar el que ella entenia per educació.

Va estar treballant en algunes escoles racionalistes, com la de l'Ateneu de Cultura Social de Sant Adrià de Besòs, denominat "Grupo Escolar Floreal", o en l'Acadèmia de les Joven-tuts Llibertàries d'Ontinyent. La influència de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia es deixava notar en totes elles, ja que l'alumnat era el protagonista de tot el procés d'ensenyament i aprenentatge, el mestre adoptava una figura de company i aconsellava a l'estudiant en el seu camí escolar, apostava per la coeducació, l'art i el teatre formaven paret de la vida escolar, no feien exàmens, no hi havia ni premis ni càstigs, i l'educació física i l'excursionisme formaven part de les activitats escolars. Eren escoles «antiautoritàries i antijeràrquiques, amb l'objectiu de formar xiquets crítics amb la societat en la que vivien i disposats a comprometre's socialment pel canvi revolucionari cap a una societat més igualitària i justa».⁴

Matilde va ser mare d'una xiqueta, Etna, l'1 de maig de 1938. Era filla d'Enrique Ferrero, company amb el qual va estar en

⁴ <http://lacntenelexilio.blogspot.com.es/3013/01/jose-berruezo-silvente.html>.

el front en Belchite en la Columna Durruti. Van passar, entre altres llocs, per Barcelona, la col·lectivitat de Mirambel (Terol) i Castelló, des d'on van estar evacuats a Ontinyent, on Matilde va estar exercint la docència i lloc on van matar a la seua parella el 25 de setembre de 1939.

El programa pedagògic de l'Acadèmia de Joventuts Llibertàries presentava «els postulats bàsics de l'educació integral anarquista, als que afegien la coeducació, el respecte a la consciència, l'originalitat i l'opinió dels alumnes», en aquest sentit, la seua màxima era «observació, expressió i realització» (Martí : 2018 : 63).

La dissolució de les col·lectivitats amb la imposició de la ideologia comunista “primer la guerra i després la revolució”, va afectar els anarquistes aragonesos, i després de la dissolució del Consell d'Aragó i la destitució del govern d'Ascaso en 1937, la parella de Matilde, igual que altres membres de la CNT de Mirambel, van estar detinguts i portats a Alcañiz i després a Caspe, on van estar jutjats per «adhesión a la rebelión» (Martí : 2018 : 64).

Si prenem consciència del moment, ens trobem amb una dona i la seua filla, acompanyada per la seua germana i el fill. Podem afirmar que la vida de Matilde dista molt de ser la vida d'una mestra. Com en altres casos, la necessitat de sobreviure, la va portar a practicar l'estraperlo, no deixant d'anar d'un lloc a un altre cercant d'una vida més còmoda. Una mostra més de com de ferma es mantenia als seus principis va ser el

seu pas per en Sarrión (Terol), no claudicar ni a les propostes del capellà ni del metge, pel que no va poder exercir la docència; per Avilés, on va fer classe, o per Tarazona.

El 16 d'abril de 1946, Matilde va conèixer a Félix Carrasquer, que va ser la seua parella fins a la seua mort. L'admiració que sentia per Félix, ja que ell i son germà dirigien l'escola que plasmava en la pràctica els principis i metodologies que ella estava buscant, la va empentar a buscar-lo.

És el propi Félix qui redacta com va ser el seu retrobament. «Un domingo por la tarde cuando celebrábamos una merienda de compañerismo con los de casa y compañeros de Aragón, se presentó Matilde. Enterada que yo estaba en Barcelona, se valió de cuantos compañeros conocía para localizarnos y lo logró. Recordaba nuestra Escuela de Vallespir y quería que la orientara en quehaceres pedagógicos y que tal vez le hallara un medio para trabajar en la educación». En aquests moments Félix estava molt més ficat en política que en el món educatiu, «nos vimos de nuevo, coincidimos en todo, ya fuera de orden pedagógico, social, solidario o ético. Aunque en lugar de seguir su anhelo de intentar algo educativo, nos fuimos a vivir con ella, ya integralmente unidos, para desarrollar más intensamente la difusión de trabajos antifranquistas» (Carrasquer : 1988).

La visió de caràcter polític que manifestava el propi Félix, no coincideix amb la que tenia Matilde. Félix no sols era un home amb el qual compartir la resta de la vida, era molt més, ja que

representava el seu referent educatiu, «mi encuentro con Félix era como quién busca al maestro» (Martí : 2018 : 79).

L'aparició de Matilde en la vida de Félix va ser un dels fets més significatius, ja que fidel als seus principis, es va trobar amb la parella perfecta per a lluitar per la llibertat, l'educació i el canvi social. La lluita contra el franquisme, la refundació de la CNT, la difusió de nous projectes i donar llum al que estava passant en eixa postguerra, són una mostra del que aquesta parella va fer al llarg de la seua vida junts. Van editar fullets com Redacción, Martillo, o Regional; fins que el 10 de juny de 1946 van detindre a Matilde. Félix reconeixia la valia de la seua parella per a dur a terme els seus objectius, «Mati estaba presa, su hermana con dos niños en el pueblo casi sin recursos y nosotros sin poder hacer nada y perseguidos».⁵ Poc temps després, el 8 de gener de 1947 van detindre a Félix.

Després d'eixir de la presó i passar-ho francament malament, Matilde segueix recolzant a Félix en la seua creuada contra el franquisme, malgrat qüestionar-se la conveniència de dur a terme aquestes idees i retornar a l'educació. I no anava mal encaminada perquè el 10 de novembre de 1947 van tornar a detindre a la seua parella.

Com que estava clar que de la docència li era tan difícil de viure, Matilde, mostra de persona emprenedora, i per tal de poder viure, va posar en marxa una xicoteta explotació avícola. Va ser una de les primeres persones a iniciar la cria d'animals

⁵ Tomo II. Memòries no editades de Félix Carrasquer, p. 210b.

de forma intensiva en les comarques castellonenques. Estava inscrita a revistes com *La Avicultura Práctica*, *Mundo Avícola*, o *Temas avícolas y Selecciones Avícolas*.⁶ El negoci anava bé, i a poc a poc el van anar ampliant. Mentre Félix estava en la presó de San Miguel de los Reyes, va aconseguir una bicicleta amb la qual Etna repartia les caixes dels ous de la producció familiar. Com que el negoci havia d'expandir-se, se'n van anar de Sant Mateu a Vinaròs.

Quan el 7 de febrer de 1959 va eixir Félix de la presó, es va reunir amb la família en aquesta localitat costanera, des d'on van anar Castelló a llogar una màquina d'escriure. L'obsessió de Félix en aquells moments passava per reinventar el sindicat i donar-li a la CNT un contingut més humanista, major eficàcia econòmica i més prestigi. La necessitat de contactar amb companys del sindicat i amb la voluntat de presentar els escrits que havien fet tots dos, el 19 de març de 1959 se'n van anar a Barcelona. En l'explotació vinarossenca es van quedar el pare de Matilde, la germana Gúdula, el seu fill Joaquín i Etna.

L'activitat política de la família en la ciutat Comtal també va ser sufragada per la cria d'animals, el que implicava reunir-se amb personatges de la talla de Ridruejo, Reventós o Ventura, es fera en el mateix lloc on criaven els pollets, en un espai habilitat per Matilde, qui va construir una "caseta de paper", el que va ser motiu de riure i burla per part dels que la visitaven. Però la Junta de "Libertad Vigilada de Madrid" va

⁶ http://ocw.upm.es/produccion-animal/produccion-avicola/contenidos/TEMA_1/evolucion-de-la-avicultura-en-espana/view.

informar Félix que no podia estar en Barcelona i havia d'anar a Madrid. Ell no volia anar a la capital, i així ho va manifestar, i després d'unes quantes gestions en les quals Ridruejo va participar, li van donar «"un pasaporte de salida sin derecho al regreso"» (Martí : 2018 : 98). La nostra parella defenia que calia unir a tots els antifranyquistes si es volia acabar amb el règim de Franco i el seu interés passava per la consolidació de la democràcia.

Matilde volia reunir-se amb Félix, però no aconseguia la documentació necessària per a eixir d'Espanya. Aquest fet va determinar que el 24 de juny de 1960, junt amb Etna, i amb l'ajuda d'un home que va vindre de Toulouse, passaren a peu la frontera a la nit, i aconseguiren reunificar de nou la família en territori francès.

Una vegada junts, tornen a l'acció política, i recuperen la seua idea d'una nova societat, i redacten un projecte d'escola de militants. Era necessari conèixer de primera mà com es trobava la CNT i com substituir tots els morts que aquesta organització havia tingut en la guerra i la repressió.⁷ De Toulouse van anar a la capital del Sena, on van posar en marxa un centre d'estudis en el carrer Sant Denis. Van conèixer a una parella que va marcar la seua vida, eren Alexander Grothen-dieck, i la seua dona Mireya. El fet va esdevindre perquè Alexander volia saber més coses de son pare, un vell anarquista

7 *Anthropos. Revista de documentación científica de la cultura*. N°. 90. Félix Carrasquer. "Proyecto de una sociedad libertaria: experiencias histórica y actualidad.

jueu que va morir en el camp de Noe, lloc on va estar Félix, i a ell i sa mare els van portar a un altre camp, al de Riocros. Va sorgir l'amistat entre les dues famílies, així com les relacions laborals, al contractar a Etna per a fer tasques domèstiques.

Félix i Matilde feien que Alexander recordara als seus pares, ell era rus i va morir en les càmeres de gas, i sa mare va morir de tuberculosi. A poc a poc, l'interés per conèixer tant el passat com les propostes de futur de la nostra parella va fer que les dues famílies passaren més temps junts compartint ideals, fins i tot es van proposar la creació d'un futur centre de projecció col·lectivista on es donaria formació llibertària als participants per aconseguir una nova societat lliure i autogestionada.

La simbiosi i el compromís d'Alexander amb els ideals de Matilde i Félix, va fer que els donara el que ell havia rebut per donar un curs d'alta matemàtica en la Universitat de Harvard i posar així en marxa el projecte de la Fundació. En 1971, tots junts, van fundar la revista ecologista "Survivre et Vivre", on es qüestionaven i discutien al voltant del model capitalista, posant en marxa entre la comunitat científica un moviment de discussió sobre aquest tema. La seua producció escrita podem dir que destaca per mostrar les maldats del capitalisme sobre el futur de l'ecosistema. Matilde va formar part del primer Comité Internacional de la federació de "Survivre".⁸ La bona sintonia entre les dues famílies, va fer que els Grot-hendieck, foren els testimonis del matrimoni civil de Matilde i Félix.

⁸ Tomo III. Memòries no editades de Félix Carrasquer, p. 309.

Com que en París, l'acció educativa i política de Félix i Matilde no era molt productiva, i tenint en compte que disposaven dels diners que els va donar Alexander, van decidir posar en funcionament el Centre d'Estudis Llibertaris on es desenvoluparia de forma destacada la solidaritat i els valors de l'anarcosindicalisme de forma pacífica. Tot al contrari del que pretenia fer Octavio Alberola per acabar amb el franquisme. Va ser Matilde la que li va manifestar el perill i l'error que significava la utilització de la força. Pensava que el futur del sindicalisme estava en la col·laboració entre diferents sectors com la convivència, l'educació i el treball.

Va ser Gorkin⁹ qui els va proposar al matrimoni Carrasquer que es traslladaren a Toulouse per a impartir cursos de formació social per a joves aportant part dels diners que havia rebut del sindicalisme nord-americà, però una escassa solidaritat i compromís entre els "libertarios" va dinamitar el projecte. Malgrat aquests fets, van comprar una finca en Thil, el "Domaine de Gillet", on estaven de treballadors una parella de coneguts de Matilde i Félix, Joaquin Raluy i la seua dona Ramona, qui hi havia instal·lat en el seu negoci de carbons a Barcelona el comité regional de la CNT, i com a conseqüència, va anar a la presó més de dos anys.

Com que Félix i Matilde eren nouvinguts i davant la possibilitat de tindre problemes, van escripturar la finca a nom de Ramona i Joaquin Raluy, no sense l'oposició de Matilde. Va ser cap a 1962 quan seguint en l'experiència avícola del Maestrat, van criar els seus primer pollets en les noves dependències de Thil, on a finals d'any va arribar la resta de la família, el pare, la germana i el nebot de Matilde.

⁹ <http://www.fundanin.org/ferri.htm>.

La relació amb els Raluy va acabar malament, havent de pagar-los una indemnització per marxar, ja que volien vendre la finca que estava al seu nom. Va ser de nou Alexander qui els va ajudar amb la qüestió monetària. L'estiu de 1964 juntament amb la família d'Alexander, un matemàtic polonès i Francisco (germà de Félix) van organitzar, junt amb les Joventuts Llibertàries, una estada en la qual van participar al voltant d'unes vint persones. A poc a poc aquesta activitat va anar difonent-se i va possibilitar que altres joves anaren a Thil, i visqueren noves experiències. El centre es mantenia del treball dels propis alumnes, que no pagaven per estar allí, com també en l'escola de militants que posaren en marxa Félix en Montsó abans de la Guerra Civil, vivint de la pròpia producció de la granja. Cal dir que la major part de l'alumnat era nacional, l'antifranquisme els duia a buscar altres formes polítiques, però també hi havia de Canadà, Mèxic, o Israel, en concret d'un "kibutz". Açò va fer que la família desenvolupara una forma de ser hospitalària, on tot el món cabia.

Podem destacar l'experiència de la impremta, la qual va arribar a publicar fins a cinc fullets, que eren distribuïts en Espanya per Etna i Toni entre l'alumnat que havia estat ja en Thil. Els resultats de l'experiència no van ser els esperats i, a poc a poc, l'interés va anar desapareixent, podem dir que «l'intent de Thil havia fracassat com a centre de formació, havent d'integrar-se en Espanya».¹⁰

10 Tomo III. Memòries no editades de Félix Carrasquer, p. 317b.

Després de l'experiència francesa van crear en Barcelona el "Grupo de los Solidarios", que generà informació impresa en contra del règim dictatorial del moment. Com que la granja podia funcionar amb els que es van quedar, i Toni, l'home d'Etna ja estava amb ells, va ser Félix qui va insistir en què Matilde es reunira amb ell en Espanya. Ací el que van constatar va ser «la apatía y la falta de adhesión juvenil» (Martí : 2018 : 140), cosa que no els va fer parar per aconseguir el seu objectiu.

A principis de 1968 es van reunir amb Marta Mata, de la que a més a més del to moderat, destaquen que l'oradora vacil·lava del valor de la llibertat en l'educació, al que li van objectar que si es volia un ensenyament no impositiu que no atrofiara el cervell dels joves i no els fera submisos calia col·locar a la llibertat en el lloc que li corresponia desenvolupant la integritat personal i el respecte, «sols la llibertat assumida pot dignificar l'educació i alliberar als pobles».¹¹

Van col·laborar en la revista "Solidaridad", a la vegada que van pronunciar conferències sobre diferents temàtiques: moviment obrer, educació sexual o feminisme, arribant sempre a allò llibertari, mostrant que sense una educació adequada l'alliberació femenina era més que difícil d'aconseguir. L'objectiu era mostrar els beneficis del federalisme i la llibertat.

Va ser a la primavera de 1971 quan van proposar a Etna i a Toni que els compraren la finca de Thil, ells havien estat en

11 Tomo III. Memòries no editades de Félix Carrasquer, p. 314b.

contacte amb Luis Edo, qui els havia parlat d'una casa en el Tibidabo barcelonés. A principis de novembre Matilde, Félix, Gúdula i el seu fill Joaquín s'instal·len en Can Tano. Aquesta propietat va estar escripturada a nom d'aquest últim. D'aquesta manera la filla, el gendre i els seus dos fills, Yanty i Yann, es van quedar en Thil.

La situació política del moment feia que les reunions foren constants, els contactes amb els sindicats verticals també, i en tot aquest camí Félix va acabar sent secretari general i director de "Solidaridad Obrera", i amb Luis Edo, van ser membres de "l'Asamblea de Sants", refent la CNT després de la dictadura en 1976.

Tenint en compte que és molt difícil, per no dir impossible, separar educació i política, i més en Matilde i Félix, que com hem pogut vore, pràcticament tota la seua vida ha anat de la mà, condicionant les seues accions i determinat la seua vida, volem destacar la seua vessant educativa, ja que la política ha quedat prou clara en aquest text.

El seu concepte d'educació no passava per l'autoritat, ni per la utilització de càstigs ni la imposició de cap cosa que es fera dins del centre educatiu. En l'entrevista de Pilar Molina, Matilde manifestava que «la escuela en vez de educar lo que enseña es a competir, a ver quién será el más guapo y el más listo y el más de todo, esto a mi me desespera». En este sentit afegia que «la escuela competitiva solo crea violencia».

Aquestes afirmacions determinen una forma diferent de fer escola, un sistema educatiu tradicional que desenvolupa

molt més la memòria que la intel·ligència i que considera que hi ha un temps per aprendre. Tots dos defenien l'aprenentatge al llarg de la vida i estaven totalment en contra del fet que sols calia aprendre en determinades èpoques de la vida.

El model d'escola que defensaven es fonamentava en la cooperació i la llibertat. En un dels llibres de Félix, va ser la pròpia Matilde la que manifestava en el pròleg «En el aprendizaje de la cooperación solidaria y de la libertad responsable está, sin lugar a dudas, la clave para el verdadero cambio, el de unas estructuras de dominación jerarquizada por otras de autogestión solidaria, donde todos los individuos participan activamente en la solución de los problemas que todos por igual nos afectan» (Carrasquer : 1981 : 12).

El docent no havia de ser el centre d'un procediment que marcarà la vida de les generacions futures, en el procés d'ensenyament-aprenentatge el més important i figura clau de tot era l'alumnat, i ho era amb el seu propi treball com anava generant de forma autònoma, i sempre baix l'atenta mirada del docent, els seus propis coneixements. Aquestes idees les van difondre, mostrar i ensenyar en diferents llocs i esdeveniments.

Però quina va ser la font de la qual van beure tots dos per a generar propostes adaptades al nostre territori i que van mostrar en la pràctica que els resultats obtinguts van ser molt bons? Les propostes de Pestalozzi (1746-1827) i Decroly (1871-1932) coincidien en les seues pel que fa a la recerca de

la llibertat dels xiquets. El primer és considerat el precursor de la pedagogia popular i l'escola del treball. Entenia que l'educació havia de preparar a les futures generacions, i sols mitjançant l'educació es podia arribar a la pròpia naturalesa humana. Tant l'educació manual com l'educació física van ser objecte de pràctica en la seua proposta.

Per la seua part Decroly proposava una escola activa en la que partia del joc i dels centres d'interès, consistents en buscar els temes d'aprenentatge d'acord als interessos de l'alumnat, partint sempre de tres etapes: l'observació, l'associació i l'expressió. Comprenent les necessitats se pot arribar a conèixer els seus interessos, sent aquests els que mantindran l'atenció d'un alumnat que serà ell mateix el que buscarà el coneixement. Pretenia formar per a la democràcia, utilitzant la llibertat i la responsabilitat com a elements clau perquè cadascú fora element conscient i útil dins de la col·lectivitat. A més de considerar que l'ensenyament havia de ser individualitzat inclou en el món educatiu la idea de globalització, entesa com que a l'alumnat no se li presenta la visió del món real de forma parcial, sinó que se li presenta com un tot.

Les idees de León Tolstoi (1828-1910) també estan presents en el seu ideari. Defenia la llibertat de les persones, estava en contra de la violència en totes les seues formes. En Yásnia Poliana, finca on va ficar en marxa la seua escola, va dur a terme el que podem definir com les primeres experiències educatives llibertàries on la llibertat era la metodologia i el fi de l'educació. No funcionava en una programació preestablerta

i no feia exàmens ni tenia horaris rígids. No hi havia deures ni càstigs per conducta o per baixos rendiments, i la conversa entre alumnat i professorat era fonamental. L'alumnat arribava al seu propi coneixement sense que l'obligara el mestre, que se dedicava a estimular la independència i la creativitat dels seus deixebles ajudant-los a què es convenceren de la importància de mantindre l'ordre en l'escola.

John Dewey (1859-1952) considerava que la democràcia era la ferramenta que s'havia d'utilitzar per a aconseguir la llibertat personal. El sistema educatiu del moment no proporcionava la preparació adequada per a viure en societat. El seu "mètode experimental" es fonamenta en l'educació de la destresa individual, la iniciativa i l'esperit d'empresa, front a l'adquisició de coneixements científics. La reconstrucció de les experiències viscudes s'aconsegueix mitjançant una educació que ajunte la teoria i la pràctica. La tasca escolar ha de desenvolupar-se treballant la dimensió social de forma constructiva i amb el contacte amb la natura.

En l'estat espanyol destaquen les idees de Francisco Ferrer i Guàrdia (1859-1909), que van estar dutes a la pràctica en la seua "Escuela Moderna", projecte pràctic de pedagogia llibertària. Oferia una educació integral i es basava en el respecte i la llibertat de l'alumnat. Defensava la coeducació, i d'acord amb l'educació racionalista calia discutir-ho tot sempre tenint en compte que prèviament l'alumnat s'havia informat i investigat sobre la temàtica. Defensava la solidaritat, l'educació lliure i anticlerical, cosa que va fer que els moviments anarquistes formen grans defensors d'aquesta forma de

vore l'educació. Tant que la CNT, que també ficava per davant la raó a la fe religiosa, va posar en marxa la fundació de centres educatius amb el nom de «Escuelas Racionalistas» (Carrasquer : 1986).

I per últim, Freinet (1896-1966), qui proposava que l'alumnat aprenguera fent i que feren les coses pensant. L'acció, l'experimentació i l'observació són els elements clau en la seua proposta pedagògica, en la que el mestre, antiautoritari i col·laborador de l'alumnat, deixa de tindre el paper principal, i passa a ser-ho l'alumnat. A més de tot açò, Freinet és conegut per introduir la impremta en l'escola, el que possibilitava a l'alumnat la investigació i ficava en marxa la cooperació activa amb l'intercanvi entre les escoles de revistes i documentació escrita. L'escola ha de ser una continuació de la vida familiar, per això el mestre ha de construir una escola viva i acord a la vida dels seus alumnes, la família i l'entorn en el qual creix l'alumnat.

Arribats a aquest punt del text en el qual ja ens podem fer una idea aproximada de la vida i pensaments de Matilde, volem compartir les manifestacions fetes per Carlos Ramos i Ignacio Llorens; tots dos alumnes de Thil, que de segur ens ajudaran a vore com aquesta dona era un element clau en la vida i projectes de Félix Carrasquer, cec des de 1932, poden d'aquesta manera prendre consciència de la seua importància i llegat personal, que fins al moment no ha estat correctament reconeguda.

El primer és el director de la Fundació Salvador Seguí de Madrid, i segons ell era ella la que:

... organitzava totes les relacions que se generaren con el entorn inicialment pedagògic, pero després militant, se recorriren totes les universitats de Catalunya, escoles de magisterio. Yo les acompanyé a las jornades de pedagogía libertaria. Mati era la logista, hacía apuntes a los trabajos de Félix, es decir, los apuntes eran correcciones, de manera que muchos de los textos que ellos produjeron eran inicialmente un texto escrito a máquina por Félix, ese texto era corregido por Mati, y hay bastantes textos originales que tenemos en la Fundación Salvador Seguí, que tienen las correcciones a mano de Mati, que no son únicamente las correcciones ortográficas, hay apuntes y notas, es decir, esto pasa por no se qué, tal autor dice que, incluye una cita que apunta lo que está diciendo, y me confiesa que su trabajo a veces es muy ingrato porque tenía que discutir con Félix alguna de las cosas que ponía porque ella no estaba de acuerdo. Tenían un debate que duraba días sobre un texto que se estaba preparando (Martí : 2018 : 131).

Matilde era una persona que destacava per ser eminentment pràctica mentre que Félix era molt més teòric. En el llegat que van deixar a la Fundació Salvador Seguí hi han molts retalls d'articles de revistes així com notes de premsa sobre educació, i era ella la que feia aquesta feina, enriquint el seu coneixement i el de Félix, llegint-li, discutint, criticant i argumentant, aprenent noves formes i metodologies educatives. A més a més, segons testimoni del propi Carlos, quan feien alguna xarrada, començava Félix, però sempre era ella la que acabava intervenint. Passava el mateix quan anava algú a visitar-los, ell mai estava sol, sempre estava ella, i sempre intervenia en la conversa.

Pel que pertoca a Ignacio Llorens, per a ell, Matilde

«era el contrapeso ideal de Félix. Convivir con alguien de una personalidad tan fuerte no debía resultar nada fácil, pero Mati había sabido acoplarse sin perder su propia personalidad. Maestra de profesión le unía a Félix la preocupación por una pedagogía libre y la ilusión por transformar la sociedad. Se notaba que Mati lo quería y lo admiraba mucho, pero ello no era óbice para que discutiera con él, le llevara la contraria, a veces apasionadamente, pero siempre con respecto. Mati era quien, mayormente, le leía, así es que estudiaban juntos muchos temas, con cual podía discutir con conocimiento de causa. Mati fue su lazarillo y su colega de estudios y luchas, pero también su oponente y crítica».¹²

Com a conclusió m'agradaria compartir amb vosaltres les paraules que Carme Agulló va escriure en el pròleg de l'únic i primer llibre que de moment hi ha sobre Matilde Escuder, i diu «Y paradójico es que, siendo ella los ojos de su compañero, Félix Carrasquer, haya sido la invisibilizada, condenada, sin hacerlo explícito, a ser una de las colas de cometa , ..., Pero Mati no es la sombra de nadie» (Martí : 2018 : 11).

¹² <http://rojoynegro.info/articulos/sections/matilde-escuder-memoria-antonia-fontanillas-0>

Bibliografia

CARRASQUER, Félix:

- (1977): *¿Marxismo o autogestión?*. Foil. Barcelona.
- (1981): *Una experiència de educació autogestionada. Escola Eliseo Reclus, calle Vallespir, 184. Años 1935-1936*. Edición del autor. Barcelona.
- (1986): «Realizaciones educativas de la CNT en el periodo revolucionario 1936-1939», *Polémica*, año VI.
- (1988): *Autopercepción intelectual de un proceso histórico. Notas autobiográficas*. En Félix Carrasquer. Proyecto de una sociedad libertaria: experiencias históricas y actualidad, *Anthopos. Revista de documentación científica de la cultura*, Barcelona: Anthropos Promat. S. Coop. Ltda., 1988.

MARTÍ, Manuel (2018): *Matilde Escuder, maestra libertaria y racionalista. Una historia de vida*. Universitat Jaume I. Castelló.

PUIG, Toni i BOLDU, Francesc (1977): Félix Carrasquer, animador de escuelas racionalistas y ateneos libertarios. *Ajoblanco*, 14: 25.

RODRÍGUEZ DE MIER, Ángel (2011): *Jose Vicente Borrás Castell. Memorias de un maestro republicano*. Onada Ed. Benicarló.

TIANA, Alejandro (1988): *El ideario pedagógico de Félix Carrasquer*. En Félix Carrasquer. *Proyecto de una sociedad libertaria: experiencias históricas y actualidad*. AAVV. Antropos. Barcelona.

Tomo II. Memòries no publicades de Félix Carrasquer.

Tomo III. Memòries no publicades de Félix Carrasquer.

Webgrafia

<http://lacntenelexilio.blogspot.com.es/3013/01/jose-berruezo-silvente.html>

http://ocw.upm.es/produccion-animal/produccion-avicola/contenidos/TEMA_1/evolucion-de-la-avicultura-en-espana/view

<http://periodicocenit.blospot.com.es/2006/06/cenit-n-983-matilde-escuder-vicente.html>

<http://rojoynegro.info/articulos/sections/matilde-escuder-memori-am-antonia-fontanillas-o>

<http://www.fundanin.org/ferri.htm>